

Richard Jung: Experience and Action: Selected Items in Systems Theory

Edition Echoraum Wien, 2007, 308 p.

Nedávno vyšla vo viedenskom vydavateľstve *Echoraum* kniha českého sociológa Richarda Junga (1926), človeka s nevšedným životným a profesionálnym osudom.

Už v svojej ranej mladosti sa zúčastnil protifašistického odboja a bol deportovaný do koncentračného tábora Malá pevnosť v Terezíne. Ako reprezentant mládežníckeho hnutia bol politicky aktívny i v povojnovom Československu¹.

Už počas svojich stredoškolských a vysokoškolských štúdií si R. Jung zabezpečil široké multidisciplinárne zázemie pre svoje neskoršie odborné pôsobenie. Po maturite na poľnohospodárskej škole študoval právo na Karlovej univerzite (1945 – 1948). Súčasne v r. 1948 sa dostal k štúdiu politickej vedy a sociálnej antropológie na Londýnskej škole ekonomiky. Počas pobytu v Anglicku mal príležitosť i pre štúdium filozofie a etiky na Woodbrokskom kvakerskom kolégiu. Záujem o túto problematiku ho priviedol ešte v tomto roku do Paríža, kde študoval indickú filozofiu v misii Ramakríšny. Roku 1948 emigroval do zahraničia najprv do Fínska, neskôr sa ocitol v Nórsku. Popri rôznych zamestnaniach, ktoré vykonával, aby sa uživil, dokázal pokračovať vo vysokoškolských štúdiách najprv na Vysokej škole politickej vedy a sociálnej práce v Helsinkách, kde sa venoval politickej vede, potom na univerzite v Oslo so zameraním na politickú vedu a sociológiu. R. 1954 sa presťahoval do USA, kde študoval v rokoch 1954 – 1955 na Katedre sociológie Kolumbijskej univerzity. Svoju univerzitnú prípravu uzavrel na Katedre sociálnych vzťahov Harvardskej univerzity (1955 – 1957), kde sa popri sociológii vzdelával aj v odboroch sociálnej a klinickej psychológie a sociálnej antropológie. Na Harvarde získal aj doktorát zo sociálnych vzťahov pod vedením T. Parsonsa, ktorému nejaký čas robil asistenta, o čom podal jedinečné svedectvo vo svojej biografickej štúdii o Parsonsovi. (Jung, 2006) Počas svojho dlhého a plodného života pôsobil na prestížnych amerických univerzitách, a to okrem Harvardu a Kolumbijskej univerzity na Pittsburskej, Cornellskej, Rutgerskej univerzite a na Vassarskom kolégiu. Mimo USA pôsobil na univerzite Alberty v Edmontone (tu je emeritným profesorom) a taktiež na univerzitách v Amsterdame, Augsburgu, Duisburgu, na Brunel University v Londýne, na El Colegio de Mexico, na Havajskej univerzite a napokon aj na Karlovej univerzite v Prahe. Multidisciplinarita jeho prípravy sa premietla do jeho pedagogickej činnosti. Prednášal nielen psychológiu, sociológiu a politickú vedu, ale aj komunikáciu, kybernetiku, porovnávaciu teóriu správania živočíchov. Obzvlášť prínosným je celoživotné pôsobenie R. Junga v oblasti systémových bádání a kybernetiky, za čo bol r. 2008 ocenený Americkou spoločnosťou pre kybernetiku Wienerovou zlatou medailou. V tomto ocenení sa najviac prízvukuje jeho funkcia zakladateľa tak Strediska pre systémové výskumy na univerzite v Alberte, ako aj Centra pre systémové výskumy v Kutnej Hore, kde v súčasnosti žije a kde sa čulo zúčastňuje verejného života. Po novembri 1989 R. Jung totiž využil príležitosť natrvalo sa vrátiť do vlasti, čo mu ako vysokoškolskému profesorovi a vedeckému pracovníkovi dalo možnosť aktívne sa podieľať na jej živote až do svojho definitívneho odchodu na odpočinok.

¹ Podrobnejšie biografické a bibliografické údaje o prof. R. Jungovi sa dajú získať na jeho osobnej webovej stránke: www.richardjung.cz

V priebehu svojho bohatého života mal R. Jung jedinečné príležitosti nielen sa zoznámiť, ale aj spolupracovať s takými poprednými predstaviteľmi sociológie 20. storočia ako Robert Merton, Paul Lazarsfeld, Talcott Parsons. Pôsobil spolu s autorom všeobecnej teórie systémov Ludwigom von Bertalanffym, stretol sa a spriatelil sa s mnohými ďalšími významnými predstaviteľmi spoločenských vied, na ktorých spomína len v dobrom a vďačne. Tým sa jeho kniha stáva jedinečnou poklonou pamiatke jeho priateľov a kolegov, ako aj svojráznou spomienkou na najvýznamnejšie výsledky jeho doterajšej tvorby. Bilancujúci zámer autora istým spôsobom predurčuje žáner knihy, ktorá má síce podobu zborníka, avšak jej titulná téma *Experience and Action* (Zážitok a konanie) jej dáva podobu monografie. Je to skôr súbor mini-monografií, akými jednotlivé kapitoly knihy v podstate sú, pokiaľ ide o závažnosť ich tematiky a hĺbku autorského ponoru do problému. Prezentujú hlavné štúdie autora napísané v priebehu uplynulého polstoročia (počnúc r. 1957), ktoré svojím encyklopedickým ladením budia dojem dokonalých literárnych celkov.

Čítať trinásť uzavretých mini-monografií, z ktorých sa kniha skladá, nie je ľahká záležitosť, na čo napokon poukazuje v predhovore aj Ranulph Glanville, podobne ako aj Jiří Musil vo svojom stručnom vyjadrení k tejto knihe, ktoré bolo uverejnené v *Sociologickom časopise*. Pri čítaní tejto knihy recenzenta mnohokrát ovládne pocit istej bezradnosti. Na to, aby recenzoval podobné knihy, treba aby bol nielen maximálne vzdelaným odborníkom, a to nielen v sociológii, ale aby aj pobudol dosť dlhú dobu v blízkosti profesora Junga, aby sa naučil jeho spôsobu myslenia a jeho výkladovému štýlu. Pri kontakte s touto látkou čitateľa spolu s pocitom veľkej úcty k tej vážnosti, s akou autor pristupuje k svojej problematike, pochyť aj dojem jej ezoterickosti.

Už len výpočet základných tém, ktorým sa venuje autor v *prvej časti* svojej knihy, zameranej, podľa autora predhovoru, na *systém a význam*, naznačuje nesmiernu náročnosť našej úlohy. Je to veľmi široká paleta ústredných teoretických problémov, explanačnou schémou a logikou konštruovania typov počnúc a postmodernou teóriou systémov končiac. Patria do nej aj autorove úvahy o problémoch úrovni a pohraničných podmienok v teórii konania, o štvorici metafor pre hermeneutiku života, o časovom priebehu komunikácie a kontroly, o pozorovaniach prvého poriadku v kybernetike druhého poriadku. Keď k týmto témam pridáme kapitoly, ktoré sú sústredené v *druhej časti* knihy, venovanej prevažne teórii konania a jej širším kontextom v podobe naturalizmu a humanizmu, ako aj prepojeniu konania na zážitok a na špeciálne podoblasti teórie konania ako teórie motivácie, rozhodovania a orientácie, potom pochopíme, že kniha R. Junga kladie veľké nároky nielen na recenzenta. Jeho úlohu by najlepšie mohol splniť nejaký interdisciplinárny tím, ale žiada si aj čitateľa veľmi rozhladeného v sociológii a v jej príbuzných disciplínach. Súčasne sa nedá nebyť vďačným autorovi za to, že vracia nás – dnešných pamätníkov – do epicentra problémov, ktorými žila spoločenská veda, hlavne sociológia, počas predchádzajúceho storočia.

Pri kompozícii svojej knihy sa autor nedrží chronologického princípu, preto štúdie, ktoré boli napísané neskôr, sa často umiestňujú pred tými, čo boli napísané dávnejšie. Napríklad štúdia o naturalizme a humanizme, vydaná r. 1981, figuruje skoro na začiatku druhej časti knihy, kým kapitola o systéme orientácií sa umiestňuje na jej konci. Prítom téma orientácií sa objavuje v tvorbe autora už r. 1964 a podľa toho, ako sa k nej autor sústavne vracia aj v priebehu 70. – 80. dokonca aj 90. rokov, je pre jeho

tvorbu nesporne prierezovou. Tvorí jeden zo základných kameňov jeho vlastnej koncepcie *konania*, ktorá sa stáva významným objektom jeho celoživotného záujmu a v rámci jeho celkového diela sa objavuje o niečo skôr ako problematika kybernetiky a systémového prístupu. Už z tohto dôvodu by si zaslúžila prednostnejšiu pozornosť aj v našom výklade.

Jungova koncepcia konania nás zaujala ako osobitý príspevok k jednej z ústredných tém sociologického myslenia od konca 19. storočia. Už prvá kapitola druhej časti, ktorá sa venuje *konceptuálnej schéme*, nám naznačuje pôvodný okruh ideí a konceptov, ktorými sa riadil autor na začiatku 60. rokov počas prípravy svojej dizertačnej práce. Vtedy bol dosť ovplyvnený tou verziou teórie konania, ktorá sa sformovala u Parsonsa a jeho spolupracovníkov na Katedre sociálnych vzťahov Harvardskej univerzity r. 1951 a bola prezentovaná v knihe *Toward a General Theory of Action* (1951). Vzhľadom na jeho niekoľkoročný pobyt na tejto katedre to bolo pochopiteľné. Predsa však aj vtedy sa pokúsil o svoju cestu, čo sa prejavilo istými koncepčnými modifikáciami. Aj keď preberá od Parsonsa niektoré základné termíny ako dispozície potrieb (need-dispositions), hodnotové orientácie a rolové orientácie, buduje svoje vlastné teoretické východiská v podobe *psychosociálneho systému a premenných ktoré ho tvoria*, ktoré na rozdiel od Parsonsových *typových premenných* (pattern variables) dostávajú u autora názov *premenné-od-stavu* (state-variables). Keď ide o psychosociálny systém, nie je to ani organizmus správania, ani individuálny konajúci (actor), ale skôr akási množina rôznych premenných-od-stavu, voči ktorej správanie individuálneho organizmu vystupuje ako „fyzický referent“. (s. 163) Istá závislosť od Parsonsovej koncepcie sa tu prejavila nielen na úrovni pojmoslovia, keď autor vedome používa jeho pojmy „integrácia“ a „adaptácia“ ako názvy pre niektoré triedy týchto premenných, a to popri vlastných pojmoch „generalizácia“, „fixácia“, „funkcionálna diferenciácia“ a „manipulácia“, ale aj na úrovni obsahov, na ktoré sa tieto pojmy vzťahujú. Autor totiž uznáva podobnosť medzi svojimi triedami premenných a „dimenziami priestoru konania“, ktoré vytýčili Parsons, Bales a Shils v spomínanej práci, ako pôvodný rámec štruktúrno-funkčnej analýzy (s. 164), ba dokonca aj sám uplatňuje rôzne kombinácie svojich premenných ako „stavebné bloky“ pre budovanie psychosociálneho systému. Tento systém totiž vystupuje ako svojrázna nadstavba nad individuálnym organizmom, v ktorej nachádzame to, čo tradične tvorilo obsah osobnosti. Zdá sa, že pod vplyvom behavioristickej psychológie autor dal prednosť jej spôsobu vyjadrenia pomocou „premenných“, za ktorými je ukrytý tradičný pojem „osobnosti“, nahradený „psychosociálnym systémom“. Veľmi príznačným sa preto stáva u autora vtedajšia absencia pojmu konajúceho (actor), čo dodáva procesu konania charakter neosobného a abstraktného systému.

Citeľný nedostatok subjektu v jeho koncepcii sa istým spôsobom kompenzuje v neskorších prácach autora, zastúpených v knihe ďalšími kapitolami. V prvej časti k nim patrí kapitola pod názvom *Úrovně a hraničné podmienky v teórii konania*, v druhej kapitola *Naturalizmus a humanizmus a teória konania*. Obidve prezentujú štúdie zo začiatku 80. rokov, preto sa dobre navzájom dopĺňajú. Tá druhá sa začína úvahami o modeloch človeka, zasadených do rámca antinómie *naturalizmu a humanizmu*. Analyzuje tradičný prístup k človeku ako k prírodnému faktoru v protiklade k úvahe o ňom ako o konštrukte, vyznačujúcim sa rozumom, slobodou vôle a zodpovednosťou. Napokon v modernom období sa objavuje aj tretí model človeka ako

artefaktu, ktorý je produktom umelého symbolického prostredia, ktoré on sám aj vytvára. Je teda výsledkom socializácie a sociálnej kontroly, ako aj vypracovaného sociálneho poriadku, ústredným bodom ktorého sú pravidlá správania sa, ktoré sa týkajú nielen praktického úsudku, ale aj presvedčenia, hodnotenia a expresie. V priebehu svojej rozpravy autor konkretizuje tieto tri modely do podoby štvorice metafor človeka ako *organizmu*, ako *rozumu*, ako *stroja*, ako *formy* na odliatky (template). K tejto téme sa autor stále vracia, dokonca jej venuje osobitnú kapitolu v prvej časti pod názvom *Štvorica metafor pre hermeneutiku života*.

Rozdielne prístupy k človeku nám znázorňujú i rozdiely medzi *naturalistickou* perspektívou, ktorá sa koncentruje na systémoch *energie*, a *humanistickou* tradíciou s jej záujmom o systémy *významu*. Posudzujúc tieto dva spôsoby analýzy ako síce rozdielne, ale komplementárne, autor značne otupuje ostrie tradičného metodologického sporu (*der Methodenstreit*) medzi zástancami explanácie a chápania v spoločenskej vede, teda scientizmu a humanizmu. Naturalistický prístup prízvukuje fyziologické a ekologické systémy, kým humanistický uprednostňuje psychologické a sociologické systémy. (s. 182) Keď k analýze hociktorého systému pristupujeme ako k fyziologickému systému, potom sa chápe ako systém *správania sa*, na ktorý aplikujeme pojmy a princípy fyziky, chémie a biológie. V tomto prípade je na mieste metafora človeka ako *organizmu*. V prípade, že ho vnímame ako psychologický systém, chápeme ho potom ako systém *konania* a používame na jeho analýzu princípy ekonómie, psychológie a sociológie. V rámci tohto prístupu sa ukazuje aktuálnosť metafory človeka ako *rozumu*. Kým tieto dve veľmi známe metafory dobre ilustrujú rozdiely nielen medzi naturalizmom a humanizmom, ale aj medzi „ontológiou človeka ako faktu a konštruktu“ (s. 184), dve zvyšné sú menej artikulované. Metafora *stroja*, ktorá je známa ešte od čias La Mettrieho, chápe individuum ako dispozíciu a jeho činnosť ako výkon (performance). Napokon štvrtá metafora uvažuje o indivíduu ako o sémantickej spleti, v ktorej „každé spojenie významov konštituuje pravidlo, konvenciu alebo nátlak, ktoré umožňujú interpretáciu aktivity ako systém správania sa (conduct)“ (Tamtiež) O tejto paradigme, v indoeurópskej tradícii najmenej rozpracovanej, pre ktorú si autor musel sám nájsť vhodný názov, by sme mohli povedať, že sa najviac hodí pre sociológiu, ktorá sa naučila narábať pomocou typov a vzorov. Tak pojmy „rola“ a „status“ sú podľa autora takými formami (templates), kým pojem „inštitúcia“ už je konfiguráciou foriem. (s. 104) Individuum sa v tomto kontexte koncipuje ako systém internalizovaných nátlakov a môže pôsobiť dojmom marionety (bábky). Na rozdiel od metafory stroja, ktorá podľa autora zastupuje *technický* diskurz, metafora formy predstavuje diskurz *rituálu* a v podstate realizuje dramaturgický princíp „brilantne aplikovaný Goffmanom na každodenný život“ (s. 104) Napriek očividnej sociologickej relevantnosti tejto poslednej metafory sa autor predsa len drží tej druhej, ktorá modeluje človeka ako rozum. Zbavuje sa pôvodných behavioristických obmedzení a dostáva sa na platformu teórie konania, ku ktorej má bližší vzťah, keďže sa viac zaujíma o „význam konania ako o termodynamiku správania“ (s. 186) Podobne ako Parsons sa tiež usiluje o náčrt všeobecnej teórie konania, ktorej konštantným referenčným bodom je individuálny konajúci (actor).

Pri tvorbe zjednotenej teórie konania autor siaha po metóde, ktorú označil za *fenomenologickú systémovú analýzu* a ktorá azda najlepšie prezrádza jeho úprimnú snahu o prekonávanie metodologických rozporov v súčasnej spoločenskej vede. Chce

čerpať nielen z postupov systémovej analýzy v takej podobe, ako sa ustálila v systémovom inžinierstve, ale aj z konceptuálneho potenciálu fenomenológie s jej zmyslom pre také charakteristiky ľudskej skúsenosti, ako je „intencionalita, temporalita, zrnitosť (granularity) a reflexivita“. (s. 184) Podľa neho práve fenomenológia popri štruktúrnej hermeneutike tvorí epistemologické zázemie pre humanistický prístup v oblasti bádania o človeku. Uvedomujúc si, že kameňom úrazu pre humanistickú vedu sa stáva problém vedeckej explanácie, autor nešetrí energiou, aby prispel k vyriešeniu tohto chronického problému humanistiky. Nedá sa neoceniť jeho vedeckú odvahu a vynaliezavosť pri hľadaní vyhovujúceho humanistického ekvivalentu, ktorý by v sebe spojil požiadavky na dodržanie formálnej logickej štruktúry spolu s uznaním nutnosti fenomenologicky podloženej konceptualizácie ľudskej aktivity. Navrhuje taký spôsob vedeckej explanácie, pri ktorom by sa na mapu subjektívnych prežívaní zámernosti, autonómie a nátlaku nanášali určité „logicky validné formulácie“ (s. 183), ktoré by sa dobre hodili k už spomínaným fenomenologickým charakteristikám skúsenosti.

Prijateľnosť takeého postupu, keď sa „humanistická zvedavosť“ spája s vedeckou metódou, potvrdzujú autorovi jeho vlastné bádania v oblasti teórie konania, kde dospieva k takým neordinárnym výsledkom, ako je formulácia všeobecného princípu teórie konania, ktorý sa líši od známeho Parsonsovho princípu, podľa ktorého individua sa usilujú o gratifikáciu a vyhýbajú sa deprivácii. U R. Junga však ide o princíp *redukcie maximálne možného množstva neautentickejšti*, podľa ktorého „konanie musí redukovať, nakoľko sa to dá, hocijaký nesúlاد medzi stavom individua ako organizmu a jeho definíciou ako konajúceho“. (s. 191) Znie to ako kategorický imperatív, porušenie ktorého sa premieňa do skúseností konajúcich v podobe pocitov „viny, hanby alebo strachu“ (s. 191) a v tom, že si autor všima existenciálnu úroveň konania, je bližšie skôr k súčasným trendom v teórii konania, prezentovaným etnometodológiou a existenciálnou sociológiou ako k Parsonsovi. Nie náhodou pojem autentickejšti čerpal u Heideggera. (s. 89)

Ďalšia kapitola, ktorá tvorí významové jadro knihy, už svojím názvom *Myšlienky o zážitku a konaní* dala titul celej knihe. V značnej miere prezrádza autorovo ojedinelé poslanie spočívajúce v tom, aby prekonával tradičné, často dosť škodlivé bariéry v spoločenskovednom myslení a prepájal medzi sebou zdanlivo protichodné vedecké stanoviská. Pri realizácii tohto poslanca občas vznikajú isté terminologické paradoxy ako napríklad „kybernetická fenomenológia“ alebo „kybernetika skúsenosti“, ale vždy je za tým niečo objavné. Keď sa autor v obidvoch kapitolách venuje téme kybernetickej fenomenológie, robí to s väčším záujmom pre detaily koncepcie konania, uvádzajúc kategórie *konajúceho, situácie a konania*, ktoré v podstate označujú individua, prostredie a výmenu medzi nimi. (s. 202) Opiera sa pritom o Parsonsa, ktorý definuje konanie ako „vzťah medzi konajúcim a situáciou“ a ako „distribúciu energie podriadenej špecifickému nátlaku“. Predsa sa však neuspokojuje s klasickou tradíciou analýzy konania a zas sa obracia na fenomenológiu ako na „jedinú metódu konceptualizácie prijateľnú v konštruovaní teórie“. (Tamtiež) Využitie fenomenológie dovoľuje radikalizovať konceptualizáciu, kým použitie kybernetiky umožňuje radikalizovať explanáciu. Fenomenológia podľa neho opisuje konanie ako systém prežitých (experienced) významov, kým kybernetika vysvetľuje pozorované regulačné vlastnosti. Úvahy o kybernetickej fenomenológii sa však uzatvárajú prekvapujúcim odmietnutím použitia

takých empiricky neudržateľných ideí ako „intencionalita a ciele, ktoré ešte prevládajú v kvázi-evolučných explanáciách a sú hlboko vryté do pôvodnej Parsonsovej definície konania, to jest, „konajúci sleduje ciele v situáciách“. (s. 202) Nesúhlasí s tým, aby sa „predvedecký, introspektívny a romantický funkcionalizmus s jeho teleologickým omylom“ používal ako metóda vysvetlenia konania. Namiesto teleologického vysvetlenia navrhuje však nie kauzálne vysvetlenie, ale funkčné v tej podobe, aká sa používa v kvantovej a elektromagnetickej teórii alebo v teórii relativity. Len tak sa dá podľa neho urobiť krok od predvedeckých vysvetlení v duchu Herona Alexandrijského k logickej štruktúre moderných teórií.

Na okraj týchto kritických úvah sa dá povedať len to, že spolu s „teleologickým omylom“ „romantického funkcionalizmu“ sa rúti do priepasti tá konštrukcia sociálneho konania, ktorá sa ustálila ešte od čias Webera a ktorá predpokladala cieľ a zámer ako svoj nepostrádateľný prvok. Nehovoriac o fenomenológii, medzi kategóriami ktorej intencionalitu a zámernosť (purposivitu) v súlade s tradíciou uvádza autor ako tie najpoprednejšie. Navyše systém intencií tvorí dôležitý stavebný blok v jeho vlastnej koncepcii konania. Pri charakteristike intencií, ktorý v duchu Brentana definuje ako vzťah medzi subjektom a objektom (s. 88), autor poukazuje na jej dvojitú jánusovskú povahu. Totiž svojou vnútornou tvárou je obrátená k subjektu a vtedy vystupuje ako *zážitok*, ale vzťahovou (nie vždy vonkajšou) tvárou sa zameriava na situáciu subjektu a vtedy sa javí ako *konanie*.

Systém intencií, ktorý je systémom *zážitkov* a/ale systémom *konaní*, integruje do seba špeciálne teórie konania, teda podsystem *motivácie*, podsystem *rozhodovania* a podsystem *orientácie*, ktorým sa autor podrobne venuje v troch záverečných kapitolách druhej časti. Každý z týchto podsystemov plní svoju špecifickú úlohu: orientácia spravuje *neurčitost'*, motivácia riadi *napätie* a rozhodovanie zodpovedá za *riziko*. Pokiaľ ide o súhrn samotných týchto podsystemov, je riadený systémom intencií, ktorý spravuje *neautentickosť*. (s. 254)

V danom prípade máme pred sebou konanie vybudované ako *systém* na funkcionalistickom základe. Funkcionalistický spôsob explanácie volí autor ako ten pravý formát pre teoretickú prácu v sociológii, hoci bol rozpracovaný a úspešne aplikovaný vo fyzike. Podľa neho existuje istá podobnosť medzi jeho exaktným uplatnením v kybernetike, v teórii hier, v teórii rozhodovania, v teórii informácie a tými funkcionalistickými formuláciami, ktorými operujú biológia, psychológia, ekonómia a sociológia. Funkcionalistický spôsob v podstate vysvetľuje činnosť systému ako konanie, teda ako „distribúciu určitého množstva energie v čase a priestore“. (s. 255) Konanie systému sa opisuje ako jeho prechod od stavu P ku stavu Q pozdĺž určitej trajektórie. Základnou otázkou pre teóriu konania sa potom stáva hľadanie patričnej trajektórie zo všetkých možných a metódou – hľadanie premenných, ktoré udržujú extrémne hodnoty počas prechodu od P ku Q. (Tamtiež).

I keď z formálneho hľadiska funkcionalizmus autora môže pripomínať Parsonsov postup (vyčlenenie podsystemov, určenie hraničných podmienok medzi nimi), nie je s ním celkom totožný už len preto, že narába s odlišným chápaním funkčných závislostí. Parsons prízvukuje skôr „služobnú“ verziu funkcie, ako sa ustálila v biológii (časť slúži celku), kým u autora nachádzame skôr „fyzikálnu“ verziu funkčných závislostí ako vzťahov medzi závislými a nezávislými premennými, ktorá si nachádza aj adekvátne matematické vyjadrenie. V každom prípade sa dá s potešením

konštatovať, že Jung podobne ako Parsons pristupuje ku konaniu ako k systému, aplikujúc na neho zásady systémového prístupu a kybernetiky tak na úrovni situovaných individuí, činnosť ktorých je aj *konaním* (akciou – D.A.), ako aj na úrovniach *interakcií*, charakteristických pre skupiny individuí, a *transakcií*, typických pre kolektivity ako agregované systémy. Pritom všetky tri formy aktivity vystupujú ako rôzne úrovne analýzy konania. (s. 88)

Keby sme sa ešte na chvíľku zdržali pri porovnaní danej koncepcie konania s inými známymi verziami (R. MacIver, F. Znaniecki, T. Parsons), mali by sme poukázať na to, že na rozdiel od nich zavádza kategóriu *neurčitosti*, pričom sa nemyslí Heisenbergov princíp neurčitosti z postklasickej fyziky. Autor vyvíja svoj prístup k neurčitosti, ktorý je viazaný na časopriestor. (s. 208) Svojrázne sa tu prelamuje americkou novodobou sociológiou obľúbený princíp „tu a teraz“. Pre autora práve ony sú opornými bodmi určitosti a stelesnením aktuálneho, ako sa ono prežíva jednotlivcom, ktorý sa označuje ako Self. Všetko, čo je mimo aktuálneho, teda minulosť a budúcnosť, je oblasťou neurčitosti, ktorá predstavuje celú škálu prejavov od reálneho k potenciálnemu. Nie náhodou R. Glanville označil druhú časť knihy ako *Násilie nad neurčitosťou*, čím ešte viac ponoril koncepciu autora do filozofických hĺbok, čo vcelku nemôže neimponovať čitateľovi. Už svojimi úvahami nad spinozovským *Sive*, čo pre autora znamená „a/alebo“, vnáša do svojho diela princíp „duálnej deskripcie (alebo konštrukcie)“. Tento princíp sa stáva pre neho rozhodujúcim pri posudzovaní kybernetických systémov, z ktorých každý má jánusovskú tvár. (s. 146)

Nie náhodou nás po oboznámení sa s obsahom jednotlivých kapitol danej knihy neraz pochytil pocit akejsi dvojitosti autorovej pozície. Na jednej strane svojou tematikou a štylistikou tieto texty dobre ladia so spôsobom vyjadrovania rozšíreným v dobovej psychológii a sociológii. Prejavuje sa to dokonca aj v štylizácii samotných názvov štúdií. Na druhej strane sa autor akoby vždy pokúšal odtrhnúť od dobových schém a niečím nás prevkapiť. A to buď zavedením novej teoretickej subdisciplíny v podobe už spomínanej fenomenologickej kybernetiky alebo v podobe originálnych formulácií, pri ktorých vedec nezriedka zápasí s hlboko v ňom usadeným literátom. A to, že je vynikajúcim spisovateľom, prezrádajú jeho *Pohlľadnice z 20-ho storočia*. Záblesky jeho poetiky môžeme badať už v tých názvoch, ktorými označuje hlavné etapy na ceste hľadania všeobecnej teórie systémov, ktorým sa venuje v kapitole *Postmoderná teória systémov* v prvej časti knihy. Stačí spomenúť len niektoré z nich ako napríklad *Sny a bdenie*, *Stratený raj a získaná bakchanália*, *Efemérne ostrovy zážitku v bezbrehom mori neurčitosti* a pod., aby sme docenili šírku jeho predstavivosti.

Predsa však v danej knihe vystupuje nie ako esejista, ale ako exaktný vedec s veľkým zmyslom pre systematické myslenie, ktorý vie nielen vzorne usporiadať a klasifikovať svoj materiál, o čom svedčí množstvo klasifikačných schém a tabuliek, ale je schopný sa prepracovať k objavným zisteniam. Z tohto hľadiska je autor veľmi osožný najmä pre vnímavého čitateľa, ktorý bude vedieť doceniť náročnú, až vyčerpávajúcu systematickosť daného výkladu.

I keď sme sa v svojej recenzii viac-menej obmedzili na autorský prínos v oblasti teórie konania z dôvodov jej väčšej sociologickej relevantnosti, musíme upozorniť na rovnako cenné príspevky z oblasti špeciálne metodologického zamerania, ktoré sa týkajú povahy explanácie, logiky konštruovania typov, teórie systémov, kybernetiky druhého poriadku a pod., ktorých dosah prekračuje rámec sociológie. Vzhľadom na

deficit, ktorý sa vytvoril v poslednom čase v našich spoločenských vedách, na náročnú metodologickú problematiku podobného tematického zamerania, mali by sme vrelo privítať v svojom čitateľskom prostredí pozoruhodné dielo R. Junga s nádejou, že zaujme nielen sociológov a psychológov, ale aj metodológov vedy, odborníkov v oblasti teórie systémov, kybernetiky, teórie informácií, teórie rozhodovania a pod. Avšak na to, aby jej obsah bol prístupný širšiemu publiku, bolo by rozumné vydať túto knihu alebo aspoň nejaké časti z nej v češtine alebo v slovenčine.

LITERATÚRA

JUNG, R., 2006: Talcott Parsons: vzpomínky na osobu a úvahy o díle. In: Šubrt, J., (ed.), 2006: Talcott Parsons a jeho přínos soudobé sociologické teorii. Univerzita Karlova v Praze. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 53-89.

Dilbar Alieva